

## TERESTYÉNI TAMÁS JEL-KÉP-BEN KÖZÖLT TANULMÁNYAI

*Korpics Márta – Andok Mónika*

korpics@gmail.com – andok.monika@btk.ppke.hu

### Bevezetés

Terestyéni Tamásnak fontos volt a Jel-kép. A folyóirat főszerkesztőjeként számos tanulmányt közölt. Ezekből adunk most áttekintést. A folyóirat honlapján elektronikusan elérhetők a 2012 óta megjelent számok. A korábban kiadott számok digitalizált változatai jelenleg nem elérhetők, dolgozunk azon, hogy ezeket is lehessen elektronikusan olvasni.

Az itt röviden bemutatásra kerülő tanulmányok nagy része a Kommunikációs kultúra rovatban olvasható. A tanulmányok egy része kutatási eredményekről számol be, más részük a folyóirat küldetéséhez híven a hazai közéleti kérdésekhez kíván hozzászólni.

### Szakadék a televíziós tájékoztatás és a közönség között a választást megelőző időszakban (Jel-Kép 1994/2. 42–56)

A tanulmány célja egy sokat kutatott kérdés megválaszolása: „milyen kölcsönhatás áll fenn egyfelől a tömegkommunikációs eszközök által közvetített tartalmak, másfelől a közgondolkodás, a közönség véleménye, értékrendje, világképe között.” (42) A kérdés megválaszolásában a napirend-kijelölő (agenda setting) megközelítésmódot lehet leginkább alkalmazni. A napirend-kijelölés hatásai hosszú távú hatások, amelyek csak hosszabb időn keresztül rendszeresen megismételt vizsgálatokkal kimutathatók. Ennek érdekében egyfelől tartalomelemzéssel kell vizsgálni a tömegkommunikációs eszközök napirendjén való előfordulásokat, másfelől pedig közvéleménykutatásokon keresztül kell mérni ugyanezen problémák, tartalmak, kérdések, témakörök stb. jelenlétét és súlyát a közönség soraiban, illetve különböző rétegeinek gondolkodásában. A médiahatás akkor válik bizonyítottá, ha a tömegkommunikációs felületeken feltűnt kérdések, problémák, témakörök felfutását vagy lecsúszását egy idő utána hasonló változás követi a közönség napirendjében is. Ezt az általános ismertetését adta Terestyéni Tamás a napirend-kijelölés elméletének és aztán szűkíti kutatása keretét, mivel állítása szerint vannak olyan napirend-jellegzetességek is, amelyek rövidebb időszakot vizsgáló kutatással is megragadhatók. A tanulmány egy ilyen kutatás eredményeiről számol be. A kutatás során párhuzamosan végeztek tartalomelemzést és közvéleménykutatást, amelynek során 18 aktuális politikai, gazdasági, társadalmi témakör vonatkozásában 5 kérdésre keresték a választ. A kérdések a következők voltak:

- Milyen helyet foglaltak el ezek a témakörök a televízió fő hírműsorainak, az esti tévéhíradóknak a napirendjében a választásokat megelőző mintegy féléves időszakban?
- E féléves időszak folyamán bekövetkezett-e valamilyen érdemi változás e 18 témakörnek a tévéhíradók által felállított rangsorában?
- Miképpen érzékelték a közönség e 18 témakör elhelyezkedését a tévéhíradók napirendjében?

- Ugyanezen időszakban e 18 témakör közül melyek foglalkoztatták a leginkább és melyek a legkevésbé a közönséget, vagyis miképpen alakult a közönség napirendje a választásokat megelőző hat hónapban?
- A napirendek alapján milyen viszony rajzolódik ki egyfelől a tévéhíradók tartalma, másfelől a közönség egészének, illetve különféle rétegeinek a fontos politikai, gazdasági, társadalmi ügyekről való gondolkodásmódja között?

A tévéhíradók napirendjét kutató rész a Nyilvánosság Klub Monitor Csoportja által elvégzett tartalomelemzésre támaszkodott. A közönség napirendjének kutatását az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportja végezte. Az adatfelvételt a Szonda-Ipsos bonyolította le 1993 decemberében és 1994 áprilisában 1000 fős reprezentatív mintán.

A tanulmány a bevezetést követően négy alfejezetben számol be részletesen a kutatás eredményeiről: A tévéhíradó napirendje; A televíziós napirend érzékelése a közönség körében; Mi foglalkoztatta a közönséget? A közérdeklődés szerkezete és rétegződése alfejezetekben.

### **Helyzetkép az idegen nyelv-tudásról** (Jel-Kép 1995/2. 47–60)

A tanulmány feleleveníti a Tömegkommunikációs Kutatóközpont által 1979–1982 között végzett kutatás eredményeit, amely annak felmérését célozta, hogy milyen volt a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján a magyar állampolgárok körében az idegen nyelvek ismerete és használata. A szerző utal arra, hogy a korábbi kutatás óta milyen nagymértékű társadalmi-politikai változások történtek. Ezek a változások, főként az Európai Unió felé történő integrációs törekvések adekváttá teszik a kutatás megismétlését. A korábbi kutatás során a felnőtt lakosság körében 24.000 főt kérdezett meg a Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Az utódként működő Kommunikációelméleti Kutatócsoportnak nem volt lehetősége ilyen nagy mintával dolgozni. Két adatfelvétel zajlott le 1994-ben, a 14 éven felüli lakosság körében két alkalommal. Mindkét alkalommal 1000–1000 fős reprezentatív mintával dolgoztak. A kérdőív néhány apró módosítástól eltekintve követte a korábbi kérdőívet. A szerző utal a kérdőívezés módszertani problémájára, hiszen a kérdőívben a tényleges nyelvtudást nem tudták mérni, csak azt, hogy erről hogy vélekednek az adatközlők. A másik felvetés, hogy miért nem használták a kutatás során a nyelvvizsga meglétét, mint a nyelvtudást tükröző aktust. Ennek oka az volt, hogy a nyelvvizsga megléte nem jelzi pontosan egy személy nyelvtudását (48). Ezen felül a kutatás során ki kellett szűrni a nemzetiségi nyelven beszélőket, illetve a mintavétel reprezentativitása miatt előfordulhatott, hogy vagy túl- vagy alulreprezentáltak lehettek ezen adatközlők. A kutatás így kizárta azon válaszadókat, akik nyelvtudásukat nemzetiségi létükhöz kapcsolódóan adták meg.

A kutatás adatai szerint (1994), a 14 éven felüli lakosság 11,8 százaléka ismer legalább egy idegen nyelvet olyan szinten, hogy az adott nyelvvel írásban és szóban is elboldogul. A két nyelvet beszélők aránya 3,6 százalékkal, a három vagy több nyelvet beszélők egy százalékkal (0,8) alatt vannak. A 18 éven felüli lakoságnál ezek az arányok: 11, 2; 3, 3 és 0,8 százalékkal. A korábbi vizsgálat óta (1992) mintegy két százalékkal emelkedett a nyelvet tudók aránya (150.000 fő).

### **Kommunikációs zavarok a mai magyar társadalomban** (Jel-Kép1996/1. 53–78)

„Közéletünk különböző szinterein sűrűn megfogalmazódnak olyan tartalmú panaszok vagy kritikai észrevételek, hogy valami baj van a kommunikációval; nincs érdemi párbeszéd azok között, akiknek a problémák vagy konfliktusok megoldása, a dolgok jobbra fordítása érdekében megállapodásra kellene jutniuk.” (53) Erős felütéssel kezdődik a tanulmány, amelynek bevezető gondolatai után a szerző az ígéri, hogy némi rendszerességgel veszi számba az időszak magyar társadalmának legszembetűnőbb kommunikációs defektusait. A

tanulmányban nem ígér elemzést, mindössze azt, hogy „nyilvántartásba” veszi a teljesség igénye nélkül ezeket a problémákat. A szerző és kutatótársai szándéka aztán pedig az, hogy a zavarok lokalizálásával később mélyebb kutatásokat lehet majd motiválni.

A kommunikációs zavaroknak három alapvető forrását azonosítja be a szerző: „a kommunikációs csatornák hiánya vagy korlátozottsága, a megértést biztosító közös kód (nyelv, jelrendszer) hiánya vagy korlátozottsága, végül a rendelkezésre álló csatornáknak és kódoknak olyan használata, amely nem járul hozzá a valós információs-kommunikációs szükségletek elvárható mértékű és színvonalú kielégítéséhez, és amely valamiképpen ütközik azzal a többé-kevésbé közmegegyezéses feltevéssel, hogy egy nyitott, demokratikus, de ugyanakkor racionálisan működő társadalomban a kommunikációnak, az információval való bánásmódnak milyen funkciókat és milyen módon kellene betöltenie.” (53) Véleménye szerint a fentiekben idézett három zavarforráshoz jellegzetes kommunikációs problémátípusok tartoznak.

1. *A kommunikációs csatornák hiánya vagy korlátozottsága*
  - Az információs-kommunikációs infrastruktúra elmaradottsága
  - A nyilvánosság intézményeinek kiépítettsége
  
2. *A közös kommunikációs kód hiánya vagy korlátozottsága/ beszédmódok eltérése és ütközése*
  - A kommunikációs képességek biológiai háttérű korlátozottsága
  - A nyelvi-kommunikációs kódok kidolgozatlanságából adódó zavarok
  - Funkcionális illiteráció
  - A cigány kisebbség nyelvi-kommunikációs problémái
  - Az idegen nyelvek ismertségének szűkössége
  - Szakmai és kvázi szakmai beszédmódok
  - Diskurzustípusok ütközései
  
3. *A kommunikációs cselekvések zavarai*
  - A kommunikáció útján megvalósított stratégiai cselekvések defektusai
  - A közszereplő kommunikátorok kudarcai
  - A befogadói elvárások kielégítetlensége

Végül pedig egy esetet mutat be a szerző, amelyet az információval, a kommunikációval és a nyilvánossággal kapcsolatos egészségtelen beidegződések és diszfunkcionális megnyilvánulások riasztó példájának tekint.

### **Funkcionális illiteráció** (Jel-Kép 1996/2. 45–56)

Az előző tanulmányban (Jel-Kép1996/1. 53–78) említett kommunikációs problémát bont ki részletesebben a szerző, amellyel véleménye szerint a súlyához képest Magyarországon kevésbé vizsgált kommunikációs problémára szeretné felhívni a szakma figyelmét. A tanulmány bevezetőjében hangsúlyozza, hogy a modern (információs) társadalmakban a „demokratikus állampolgári jogok gyakorlásához, a hatékony érdekérvényesítéshez, általában az érvényesüléshez, a boldoguláshoz az információkezelő, információ-feldolgozó kommunikációs készségeknek és jártasságoknak gazdag és kidolgozott készletére van szükség”. (45) Aki nem rendelkezik ezekkel a jártasságokkal, az perifériára szorulhat és a szocio-kulturális depriváció generációról generációra való újratermelődése és elmélyülése is valós veszélyként van jelen.

A tanulmány egy empirikus kutatás eredményeibe enged betekintést. A kutatás egy 10 évvel korábban elvégzett vizsgálat megismétlése, amelyet 1995 őszén a 18 éven felüli lakosság

körében végeztek el, reprezentatív mintán. A kutatás célja annak feltérképezése volt, hogy választ keressenek arra a kérdésre, hogy „a kilencvenes évek közepének Magyarországon milyen elterjedtségű és milyen súlyú problémát jelent a funkcionális illiteráció.” (47)

A kérdőív – tekintettel a kutatás finanszírozási nehézségeire – három nagyobb részből állt.

1. A vizsgálati személyek magánszférához kötődő olvasási-írási szokásairól gyűjtött adatokat.
2. Az információkezelés alapvető követelményeire koncentrált, amelyekkel az adatközlők a mindennapi munkavégzésük közben találkoznak, találkoztak.
3. Helyesírási és nyelvtani teszt, amely elemi szinten mérte a megkérdezettek olvasási-írási készségeit.

A kutatás eredményeképpen a szerző utalt arra, hogy az adatfelvételi technika „csak egy felületi letapogatásra adott lehetőséget” (55), ennek ellenére megállapítható volt, hogy a funkcionális illiteráció Magyarországon is népes csoportokat veszélyeztető probléma.

### **A vélemény szent, a hír szabad** (Vásárhelyi Máriával közösen) (Jel-Kép 1996/4. 43–54)

A tanulmány két, nagy médiavisszhangot kiváltott magyarországi esemény tartalomelemzésének eredményét mutatja be. Az egyik ügy a Népszabadságban látott először napvilágot július 5-én, egy nagyon nehezen felgöngyölíthető váddal kapcsolatban. A másik hír július 12-én jelent meg, amely egy addigra már több éve tartó nyomozással volt kapcsolatos. A két eseményről és hírről a szerzők a Nyilvánosság Klub Monitor csoportjának megbízásából tartalomelemzést végeztek. A tartalomelemzés célja annak felderítése volt, hogy „a két fent említett eseménnyel kapcsolatos közlések megfeleltek-e a tények tiszteletén alapuló tárgyilagos, elfogulatlan újságírás alapvető normáinak, a nyilvánosság hangulatkeltés nélküli tájékoztatására vonatkozó követelményének.” (44) A két esemény sajtóvisszhangjának tartalomelemzése során a szerzők nemcsak a konkrét esetre voltak tekintettel, de láttelepet is adtak a hazai sajtónyilvánosság helyzetéről, a sajtó és média szerepvállalásáról is.

A tartalomelemzés 1996. július elseje és augusztus 15-e közötti időszakban vizsgálta az abban az időszokban mértékadónak tekinthető országos napilapokat (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Népszabadság, Népszava, Új Magyarország, valamint a közszolgálati média (Magyar Rádió, MTV1, MTV2) hírműsoraiban közzétett közleményeket. A kutatás a tömegtájékoztatás tartalmait tárta fel, a hatósági megnyilatkozásokat csak annyiban, ha azok összefüggtek a sajtóban megjelentekkel. A tanulmányt a két szerző így zárja: „Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy kutatásunk tapasztalatai alapján a hazai mértékadónak tekintett sajtó és közszolgálati média aligha érdemel kedvező minősítést, hiszen a két nevezetes ügy tömegkommunikációjának összevetésében lépten-nyomon azzal szembesülhettünk, hogy a tájékoztatás nem felel meg a tényszerű és elfogulatlan informálás alapvető normáinak.” (54)

### **A közszolgálati követelményeinek értelmezése, különös tekintettel a médiatörvény előírásaira** (Jel-Kép 1997/2. 77–96)

A szerző egy kitekintéssel kezdi a tanulmányt. Utal arra, hogy a különböző országokban a finanszírozás, a felügyelet, a társadalmi kontroll, a politikai függetlenség biztosítása, az intézményi kapcsolatok, a szervezeti felépítés és más egyéb tényezők miatt eltérő médiaszabályozások vannak érvényben, mégis a szakemberek és a kutatók egyetértenek abban, hogy a minőségi közszolgálati műsorszórásnak milyen követelményeknek kell megfelelnie. 1994-ben az Európa Tanács koordinálásban 24 érintett európai ország érintett kormányzati

intézményei egy kérdőív segítségével megpróbálták meghatározni azokat a követelményeket, amelyeknek a közszolgálati műsorszórásnak eleget kell tennie.

A tanulmány felsorolja az általános és a konkrét tartalmi kötelezettségeket. Utal arra is, hogy a magyar Országgyűlés által 1995 decemberében elfogadott 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról ezeket a követelményeket lényegében tartalmazza. A törvény megalkotását a szerző nagyon pozitívnak tartja, ugyanakkor kifejezi kritikáját azzal kapcsolatban, hogy amennyiben egy konkrét műsor esetében akar valaki a törvényben megfogalmazott követelmények érvényesüléséről nyilatkozni, akkor komoly problémája lesz. Éppen ezért a tanulmányban a szerző az alábbiakat vállalja: „Tanulmányunk arra vállalkozik, hogy rámutat ezen értelmezési problémák forrásaira és természetére és megkísérli számba venni a műsoroknak azokat a konkrét jellegzetességeit és összetevőit, amelyekben az elvont fogalmak és elvek manifesztálódnak, és amelyek ennek következtében alkalmasak lehetnek arra, hogy különféle (tartalomelemzés vagy egyéb) vizsgálatokban indikátorokként funkcionáljanak a törvény által meghatározott közszolgálati követelmények érvényesülését illetően.” (78)

### **A tévéhíradók kínálata és a közönség** (Jel-Kép 1998/2: 57–68)

A tanulmány a média napirend-kijelölő funkció vizsgálatát tartva szem előtt a választások közeledtével 1997 novemberében és decemberében két közszolgálati (MTV1 és Duna TV) és három kereskedelmi televíziós csatorna (TV2, RTL Klub, TV3) esti, főműsoridőben sugárzott híradóinak főbb napirendjét vizsgálta 19 aktuális témakör vonatkozásában. A tartalomelemzéssel párhuzamosan 1997 decemberében közvéleménykutatás is történt annak beazonosítása érdekében, hogy a közönség miképpen érzékelt és értékelt a híradók által közvetített napirendet, illetve hogy a 19 témakör milyen helyet foglalt el a közönség érdeklődésében. A híradók tartalomelemzését a Nyilvánosság Klub monitoring csoportja kódolta, a közvéleménykutatást az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport bonyolította. A vizsgálat nagymértékben egyezett a korábbi parlamenti választások médiakontextusának leírását célzó kutatással, így az eredmények arra is lehetőséget adtak, hogy a két választást megelőző időszak (1993 és 1997 tele) tömegtájékoztatási és közgondolkodásbéli sajátosságai is összevethetővé válhassanak.

A tanulmány beszámol a közszolgálati és kereskedelmi tévéhíradók napirendjéről, majd ezt követően ezt összeveti a közönség érzékelésével. A közvéleménykutatás 1000 fős reprezentatív mintán készült, a tartalomelemzésben vizsgált 19 témakör vonatkozásában arra kérdezett rá, hogy ezen témakörök közül a híradók melyekkel foglalkoztak nagyon sokat, egészen keveset, illetve egyáltalán nem. Ezen felül a kutatókat még az is érdekelte, hogy mi foglalkoztatta a közönséget.

A kutatás tanulsága szerint „1997 végén, a parlamenti választások előtt alig fél évvel a hazai televíziós csatornák hírműsorainak tematikájára igen erősen rányomták bélyegüket a közbiztonsággal és bűnözéssel kapcsolatos tartalmak.” (66) Az előző választásokhoz képest a televíziós tematika kevésbé volt ideologikus és politikailag konfrontatív. A közszolgálati és kereskedelmi híradók között a napirendek és fontossági sorrendek tekintetében nem volt igazán jelentős különbség. A közönség, bár nem érzékeli pontosan a televíziós napirendek szerkezetét és a mennyiségi arányokat, de nagyon jól meg tudja ragadni, hogy milyen témák a fontosak és jelentősek. A közönség közéleti érdeklődése erősen a mindennapi életkörülményekhez kötődik. A politikai ügyek a többséget kevésbé foglalkoztatják.

## **A magyarországi televíziós műsorkínálat változása a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig (Jel-Kép 1999/1. 43–72)**

A tanulmányban bemutatott kutatás abból indul ki, hogy a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig a magyarországi televíziózás látványos átalakuláson ment keresztül. A kádári késő kommunizmus agitpropos felfogását és gyakorlatát elsöprő rendszerváltás kontextusában alapjaiban megváltozott a televízió intézményi szabályozása; az ország településeinek jó részét kábeltelevíziós hálózatok szőtték át, különféle műholdas, fizető televíziós és helyi programokat kínálva; ha hosszras vajúdas után és mind a mai napig vitatott elemekkel is, de megszületett a médiaügyet jogi keretekbe foglaló törvény a rádióról és a televízióról; a televíziós össz műsoridő a többszörösére bővült annak köszönhetően, hogy új országos közszolgálati és két kereskedelmi csatorna kezdte meg működését.

A tanulmány igyekezett feltérképezni, hogy a címben jelzett másfél évtizedben a televíziós műsorkínálat változásai miként írhatók le, mi jellemezte a hazai országos tévécsatornák által sugárzott műsorválasztékot, különös tekintettel a minőségi televíziózással kapcsolatos elvárásokra (43).

A kutatás főbb eredményeit így összegezhetjük: Azzal párhuzamosan, hogy a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig a hazai televíziós programkínálat a többszörösére növekedett, a műsorfolyam egészére egyre jobban rányomta bélyegét a tömegkultúra jellegzetességeit mutató könnyű szórakoztatás. Ez a tendencia igen nagy mértékben felerősödött a kereskedelmi csatornák belépésével, ezeknek műsorában ugyanis a hírműsorokat leszámítva alig van olyan program, amely ne a könnyű szórakoztatás kategóriájába tartozna. Az országos csatornák kínálatában az elmúlt közel másfél évtizedben csökkent a hazai, és jelentősen emelkedett a külföldi gyártású produkciók mennyisége. A fiction műfajokban meghatározó az Amerikai Egyesült Államokból és Nyugat-Európából származó programok jelenléte, de egyre gyakrabban tűnnek fel dél-amerikai (brazil) sorozatok is. A kereskedelmi televíziók kínálatában különösen nagy szerepet játszanak a külföldi gyártású anyagok, mégpedig elsősorban az USA-ból érkezettek. Ellentétben azzal a gyakran megfogalmazódó véleménnyel, hogy a közszolgálati rendeltetésű csatornák közszolgálati jellege az utóbbi években erősen hanyatlott, adataink szerint, bár a szórakoztató produkciók mennyisége a közszolgálati csatornákon is növekedett, és bizonyos közművelődési műsортípusok – így például az oktató műsorok és a dokumentumfilmek valóban háttérbe szorultak, a fajsúlyosabb tájékoztatást szolgáló és a magasabb kulturális értékeket közvetítő műsorok számában és részarányában nem következett be drámai csökkenés, sőt, az előbbieket esetében még némi emelkedés is mutatkozott. A közszolgálati és a kereskedelmi televíziók műsorkínálata között igen jelentős a különbség. Az előbbi csatornákon lényegesen több a fajsúlyos tájékoztatás és a magasabb kulturális értéket közvetítő program, az utóbbiakon pedig a könnyű szórakoztatás és a külföldi, főképpen (észak- és dél-)amerikai gyártású fiction (55).

## **A magyarországi országos televíziós műsorkínálat 1999-ben (Jel-Kép 2000/1. 43–67)**

A tanulmány egy hosszabb távú, monitor jellegű kutatássorozat egy részéről számol be, melyet az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportja az ORTT-vel együttműködve bonyolított le. A kutatás az 1980-as évekig visszanyúló adatgyűjtésre épül, melyre alapozva azt kísérelték meg feltárni, hogy miként változott Magyarországon az országos televíziós csatornák kínálata.

A tanulmány először az országos műsorkínálat 1985 és 1998 közötti legfontosabb jellemzőit mutatja be. A kutatássorozat keretében 1985 és 1999 között minden esztendő

márciusából az országos televíziós csatornáknak a Rádió és Televízió Újságban meghirdetett teljes műsoranyagát kódolták a műsorkezdésektől a műsorzárásokig.

- A vizsgálat által dokumentált legszembetűnőbb változás a műsorkínálat mennyiségének megsokszorozódása a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig. Míg 1985 márciusában az alig másfél csatornás Magyar Televízió mintegy 850 műsort sugárzott egy hónap alatt, 1998 márciusában öt teljes csatorna több mint 4 ezret, és ugyanezen időszak alatt az átlagos napi összes műsoridő 22–23 órától 94–95 órára emelkedett.
- Azzal párhuzamosan, hogy a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek végéig a hazai televíziós programkínálat a többszörösére növekedett, a műsorfolyam egészére egyre jobban rányomta bélyegét a tömegkultúra jellegzetességeit mutató könnyű szórakoztatás.
- Az országos csatornák kínálatában az elmúlt közel másfél évtizedben csökkent a hazai, és jelentősen emelkedett a külföldi gyártású produkciók mennyisége.
- A közszolgálati rendeltetésű csatornák közszolgálati jellegére vonatkozó megállapítások: az oktatóműsorok és a dokumentumfilmek háttérbe szorultak, a fajsúlyosabb tájékoztatást szolgáló és a magasabb kulturális értékeket közvetítő műsorok számában és részarányában nem következett be drámai csökkenés, sőt az előbbieket esetében még némi emelkedés is mutatkozott.
- A közszolgálati és a kereskedelmi televíziók műsorkínálata között igen jelentős különbség mutatkozott (44).

Az 1999-re vonatkozó kutatás módszertana, az adatfelvétel médiumai változatlanok az előző évekhez képest.

A kutatás főbb eredményeinek összegzéseként Terestyéni azt állapította meg, hogy a műsorkínálat korábban tapasztalt látványos gyarapodása 1999-ben megállt. A műsorok túlnyomó hányada mind a hat vizsgált televíziós csatornán új produkció volt. A vizsgált televíziós műsorok túlnyomó többsége nem speciális közönségrétegeket, hanem differenciálatlanul a nagyközönséget vette célba. A fiatalok jelentették az egyetlen olyan nézői csoportot, amelyet viszonylag jelentősebb számú produkció igyekezett elérni. Az országos televíziók mezőnyének egészét tekintve a műsortípusok gyakorisági listáját 1998-hoz hasonlóan 1999-ben is a többségükben a könnyű szórakozást szolgáló, szappanopera jellegű (film)sorozatok vezették. A politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális aktualításokról való tájékoztatás mennyiségi mutatóit tekintve kiemelkedően az MTV1-é a vezető szerep, ugyanakkor ezen a csatornán a másik két közszolgálati adóhoz képest kevesebb a magas kultúra, és nagyobb részesedésű a könnyű szórakoztatás. 1999-ben ugyan nem folytatódott a hazai gyártású produkciók részarányának a korábbi években tapasztalt jelentős mértékű csökkenése, és a külföldről származó alkotások mennyiségének növekedése, mégis szembetűnő, hogy az országos csatornák kínálatának majdnem 30 százaléka külföldi eredetű volt. Míg a közszolgálati csatornák műsorainak több mint a négyötöde hazai gyártású, addig a kereskedelmi csatornák műsorainak majdnem a fele külföldről származik. A közszolgálati és a kereskedelmi csatornák kínálata között igen jelentős különbségek tapasztalhatók. Az általában nagy közönséget vonzó filmek és sorozatok között a közszolgálati csatornákon viszonylag jelentős számban és arányban fordulnak elő a realizisztikus valóságábrázolás műfajai (64–66).

## **A magyarországi televíziós műsorkínálat 2001-ben (Jel-Kép 2002/1. 43–72)**

A korábbi kutatás szerves folytatása jelenik meg a szövegben, s egyben a 2001-es év részletes elemzését is olvashatjuk. A kutatás eredményei nagymértékben megegyeznek a korábbi évek adataival, amikor is 1985-től kezdődően minden esztendő márciusából az országos televíziós csatornáknak a Rádió és Televízió Újságban meghirdetett teljes műsoranyagát kódolták a műsorkezdésektől a műsorzárásokig (43). A 2001-es év eredményei a következők voltak: 2001-ben az öt országos televízió műsorideje tovább növekedett, és ezzel a napi átlagos összműsoridő valamelyest már a napi 100 órát is meghaladta. Úgy tűnik, hogy miután az előző két-három évben a csatornák a reggeli órákat töltötték ki információs magazinokkal, most megindult a verseny az éjszakai nézőkért is. A műsorok túlnyomó hányada mind az öt vizsgált televíziós csatornán új produkció volt, az ismétlések – mégpedig szinte kizárólag az egy héten belüliek –összességében mintegy 12 százalékot tettek ki. A vizsgált televíziós műsorok túlnyomó többsége az előző évekhez hasonlóan 2001-ben sem speciális közönségretegeket, hanem differenciálatlanul a nagyközönséget vette célba. A műsortípusok gyakorisági listáját 2001-ben éppúgy, mint az előző három évben a többségükben a könnyű szórakozást szolgáló programok, mindenekelőtt a szappanopera jellegű film- és tévésorozatok vezették. Míg azonban a kereskedelmi csatornák esetében kétség sem férhetett a könnyű szórakoztatás dominanciájához, a közszolgálati adókon a fajsúlyosabb közszolgálati műsorkategóriák, így a politikai tájékoztatás, a kulturális hírek és magazinok, az ismeretterjesztés, a gazdasági programok, a szolgáltatás jellegű információk, a dokumentumfilmek, valamint a politikai fórumok és viták együttesen ugyanolyan vagy – ha a sportműsorokat is ideszámítjuk – jelentősen nagyobb súllyal voltak jelen. A közszolgálati csatornák programja az előző évekhez hasonlóan 2001-ben is valamivel egyenletesebben oszlott el a különféle műsortípusok között, mint a kereskedelmieké. A filmek és (tévé)sorozatok (szappanoperák) legnépszerűbbnek számító műsorkategóriájában 2001-ben az erőszakosabb cselekményű művek (akciófilmek, krimik, thriller, horror) részaránya valamelyest csökkent, de csökkent a romantikus, szerelmes filmek, továbbá valamelyest a családi filmek részaránya is, viszont növekedett a természetfilmek, a társadalmi drámák, a történelmi filmek, a vígjátékok és a kalandfilmek, valamint a gyermek- és ifjúsági filmek mennyisége, és újra feltűntek a képernyőn a kórházi tematikájú sorozatepizódok is. Vagyis 2001-re a filmek és sorozatok kínálata az előző évhez képest valamivel „szelídebbé”, „barátságosabbá”, kevésbé erőszakos tartalmúvá „komolyabbá”, fajsúlyosabbá vált. Az országos televíziós műsorkínálatnak a gyártás helye szerinti megoszlását 1998-ig visszatekintve az jellemzi, hogy a produkcióknak mintegy a negyede külföldi eredetű. 2001-ben a külföldi anyag 35 százalékát amerikai, elsősorban az Egyesült Államokban gyártott műsorok tették ki, másik 35 százalékát európai – főképpen nyugat-európai – művek alkották, a fennmaradó 30 százalék pedig túlnyomórészt Dél- és Közép-Amerikából származott. Az utolsó négy év összehasonlításában különösen a dél- és közép-amerikai sorozatok térnyerése szembetűnő. Változatlanul fennáll a közszolgálati és a kereskedelmi csatornák között az a jellegzetes különbség, hogy míg a közszolgálati csatornák műsorainak túlnyomó többsége hazai gyártású, addig a kereskedelmi csatornák műsorainak majdnem a fele külföldről származik, és amíg a közszolgálati csatornákon a külföldi produkcióknak közel a kétharmada európai eredetű, addig a kereskedelmi televíziókban a külföldi alkotásoknak több mint a háromnegyede Amerikában, azon belül is több mint felerészben az USA-ban készült. A 2001. évi elemzés ismételtén rámutatott arra az alapvető tényre, hogy a közszolgálati és a kereskedelmi televíziók műsorszerkezetük szinte minden fontosabb mutatója tekintetében karakteresen különböznek egymástól (69–71).

## **Az európai unió kiemelkedő eseményei a magyar médiában (Jel-Kép 2002/2. 39–60)**

A tanulmány bemutatja, hogy egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat magyar hozzájárulásaként Magyarországon a sajtó és a televíziós csatornák két kiemelkedő jelentőségű eseményt, a nizzai EU-csúcstalálkozót és az euró bevezetését miképpen reprezentálták (39). Vizsgálati mintájukban négy sajtótermék és három tévécsatorna szerepelt (Népszabadság, Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Blikk, Magyar Televízió 1. csatorna, RTL Klub, TV2).

A vizsgált magyarországi sajtótermékeknek és televíziós híradásoknak az Európai Unió nizzai csúcstalálkozójával kapcsolatos közleményeire egészében véve egy sajátos kettőség volt jellemző. Egyfelől egy nagyon pozitív, az uniós integráció jövőjét tekintve optimizmust sugalló, egyben Magyarország számára is biztató üzenet volt kiolvasható az információk egymásutánjából. Ez pedig lényegében az volt, hogy bár a tagországok között számos fontos kérdésben ellentétek feszülnek, az Európai Unió végül is bebizonyította alkalmasságát arra, hogy demokratikus módon rendezze az ellentéteket, elviselhetetlen kényszerek, súlyos sérelmek nélkül egyeztesse a nemzeti érdekeket, és olyan kompromisszumokat alakítson ki, amelyek mindenki számára elfogadhatók. Az EU-integráció keretei között némi józan önkorlátozással és kölcsönös belátással a nagy és kicsi országok egyaránt megőrizhetik szuverenitásukat, és egy olyan egység jöhet létre, amely képes választ adni a kor kihívásaira, de képes megőrizni azokat a hagyományos értékeket is, amelyek Európa sokszínűségét adják. Magyarország pedig kelet-európai társaival együtt számíthat arra, hogy ha teljesíti a kialakított felvételi követelményeket, 2003-tól nem lesz akadálya az unióhoz való csatlakozásának. Másfelől a vizsgált közlemények egyúttal meg is kérdőjelezték ezt a pozitív üzenetet. A tagországok késhegyre menő vitái és elkeseredett konfrontációi – nem kevésbé persze a konferenciát kísérő utcai megmozdulások – nagyon is azt a tanulságot hordozták, hogy olyan mély ellentétekről és szembenállásokról van szó, amelyeket egy sietősen elfogadott kompromisszum aligha fog feloldani, így az optimista nyilatkozatokkal szemben az eseményekből az a negatív üzenet is kiolvashatóvá vált, hogy bármit mondjanak is a deklarációk, a nemzeti érdekek ütközése miatt egyelőre nem tekinthetők lezártnak az integráció alapkérdései; nem világos, milyen irányba halad az unió, az azonban bizonyosra vehető, hogy a jelenleginél szorosabb integrációnak - legalábbis még egy jó darabig - nincsenek esélyei. És ilyen bizonytalan körülmények között természetesen a bővítés ügye sem tekinthető lezártnak; a dátumok emlegetése az unió részéről csak elvi lehetőségekre utal, nem jelent tényleges elköteleződést. Ez a sajátos „doppelgänger” üzenet nem volt feltétlenül explicit és világosan megfogalmazott, mindenesetre egyértelműen következett abból, ami a magyar médiában a nizzai vitákból és kompromisszumokból lecsapódott. Hogy ez a kettőség és ellentmondásosság valóban jelen volt az eseményekben és médiabeli reprezentációjukban, azt sajnálatos módon alátámasztják, ha csak utólagosan is, a nizzai elhatározások szellemének - legalábbis magyar értelmezésének - igencsak ellentmondó későbbi fejlemények, a tíz vagy tizenkét szereplős csatlakozás meghirdetése és az ír népszavazás (51–52).

Az euró bevezetésével foglalkozó sajtó- és tévéközlések egészében véve nagyon pozitív üzenetet hordoztak, amelyben domináltak a sikernek, az örömmek és az optimizmusnak a mozzanatai. Az euró az európai egység, az európai összetartozás eszméjével asszociálódott, de miközben nagy hangsúlyt kapott, hogy a közös pénz bevezetésével Európa (az Európai Unió) egységesebb és erősebb lett, nem kevésbé hangsúlyos volt az az üzenet, hogy az Európai Unió, illetve az eurózónához csatlakozott országok közössége nem alakul át centralizáltan kormányzott uniformizált szuperállammá, hanem megőrzi sokszínűségét, kulturális heterogenitását (59).

A tanulmány végén Terestyéni összeveti a nizzai csúcstalálkozóról és az euró bevezetéséről kialakult médiaképet. Eredményeit így összegezhettük: A magyar médiában – a

sajtóban és a tévéhíradókban egyaránt – mindkét esemény kiemelt figyelmet kapott, és történelmi jelentőségű eseményként ábrázolódott. Míg a nizzai csúcstalálkozó olyan összetett, ellentmondásos, konfliktusos eseményként jelent meg a médiában, amelynek nem sikerült a felvetődött kérdéseket maradéktalanul megválaszolni és a feszültségeket megnyugtatóan feloldania, addig az euró bevezetése egységet, erőt, optimizmust sugalló sikerként reprezentálódott. Nemzet és Európa mibenlétének és kapcsolatának témaköre egyik esemény összefüggésében sem állt a médiaérdeklődés előterében. Ott, ahol ilyesmiről egyáltalán szó esett, elsősorban az hangsúlyozódott, hogy az Uniónak nem egy, a tagországok szuverenitását erősen korlátozó föderális állam keretei között, hanem úgy kell a tagországok egységét megvalósítani, hogy a lehető legkevesebb korlátozással érvényesülhessenek a nemzeti érdekek és hagyományok, és megőrződjön az Európa legfőbb értékét adó kulturális sokszínűség. Mindkét esemény bemutatására rányomta a bélyegét, hogy a magyarországi médiában minden EU-fejlemény végső soron annak fényében értelmeződik és értékelődik, hogy mi következik belőle a magyar csatlakozás szempontjából (59– 60).